

## Den direkte Priskontrols Grænser.

Af Niels Banke. <sup>1)</sup>

Naar det danske Prisniveau gennem de sidste Aar er steget stærkere end i nogen Periode siden 1941, skyldes det ikke i første Række, at Priskontrollen her i Landet er blevet svagere. Selv om den Tilgang, der har været i det administrative Personale, ikke kvalitetsmæssigt har staaet Maal med Afgangen, og Institutionens øverste Ledelse, Raadet, i lang Tid efter 1945 arbejdede under Indtryk af Kapitulationens Frihedsglæde, er det alligevel først og fremmest de Omraader af prisbestemmende Karakter, der ligger uden for Institutionens Virkefelt, som har foraarsaget denne inflatoriske Virkning. Priserne paa Landbrugets Hovedprodukter bestemmes af Regering og Rigsdag, Løn- og Arbejdsforhold falder uden for Prisloven. Efter Praxis gælder det samme om Eksportpriserne. Ingen af Priskontrollens Folk deltager i Handelsforhandlingerne, saa Prismyndighederne har ikke engang en indirekte Indflydelse paa Importpriserne.

Det er ikke Meningen her at gaa nærmere ind paa disse Forhold. Det er uden videre klart, at en Stabiliseringslinie for Prisniveauet ogsaa betyder, at man maa stabilisere Landbrugspriserne, Arbejdslønnen og Priserne i Udenrigshandelen. Der skal kun tilføjes, at ved den ofte blandt Økonomer fremførte Tale om Koordination af vor Prispolitik, forestiller man sig undertiden, at denne kan ske administrativt ved at udvide Prismyndighedernes Beføjelser. Det har derfor Interesse at fastslaa, at det næppe i noget demokratisk Land vil blive anderledes, end at Ydelserne til de store samlede Grupper af Produktionsfaktorer, Arbejdet og Jorden, vil kunne stabiliseres paa anden Maade end gennem politiske Løsninger og sikkert kun inden for korte Perioder. Til Belysning af dette skal anføres Hovedpunkterne i Præsident Roosevelts Erklæring til Kongressen i April 1942, da den amerikanske Prispolitik for Alvor blev indledet:

<sup>1)</sup> Underdirektør i Prisdirektoratet, Lektor ved Handelshøjskolen, cand. polit.

## Den direkte Priskontrols Grænser.

Af Niels Banke. <sup>1)</sup>

Naar det danske Prisniveau gennem de sidste Aar er steget stærkere end i nogen Periode siden 1941, skyldes det ikke i første Række, at Priskontrollen her i Landet er blevet svagere. Selv om den Tilgang, der har været i det administrative Personale, ikke kvalitetsmæssigt har staaet Maal med Afgangen, og Institutionens øverste Ledelse, Raadet, i lang Tid efter 1945 arbejdede under Indtryk af Kapitulationens Frihedsglæde, er det alligevel først og fremmest de Omraader af prisbestemmende Karakter, der ligger uden for Institutionens Virkefelt, som har foraarsaget denne inflatoriske Virkning. Priserne paa Landbrugets Hovedprodukter bestemmes af Regering og Rigsdag, Løn- og Arbejdsforhold falder uden for Prisloven. Efter Praxis gælder det samme om Eksportpriserne. Ingen af Priskontrollens Folk deltager i Handelsforhandlingerne, saa Prismyndighederne har ikke engang en indirekte Indflydelse paa Importpriserne.

Det er ikke Meningen her at gaa nærmere ind paa disse Forhold. Det er uden videre klart, at en Stabiliseringslinie for Prisniveauet ogsaa betyder, at man maa stabilisere Landbrugspriserne, Arbejdslønnen og Priserne i Udenrigshandelen. Der skal kun tilføjes, at ved den ofte blandt Økonomer fremførte Tale om Koordination af vor Prispolitik, forestiller man sig undertiden, at denne kan ske administrativt ved at udvide Prismyndighedernes Beføjelser. Det har derfor Interesse at fastslaa, at det næppe i noget demokratisk Land vil blive anderledes, end at Ydelserne til de store samlede Grupper af Produktionsfaktorer, Arbejdet og Jorden, vil kunne stabiliseres paa anden Maade end gennem politiske Løsninger og sikkert kun inden for korte Perioder. Til Belysning af dette skal anføres Hovedpunkterne i Præsident Roosevelts Erklæring til Kongressen i April 1942, da den amerikanske Prispolitik for Alvor blev indledet:

<sup>1)</sup> Underdirektør i Prisdirektoratet, Lektor ved Handelshøjskolen, cand. polit.

To keep the cost of living from spiraling upward:

1. We must tax heavily, and in that process keep personal and corporate profits at a reasonable ("low") rate.
2. We must fix ceilings on the prices which consumers, retailers, wholesalers, and manufacturers pay for the things they buy, and ceilings on rents for dwellings in all areas affected by war industries.
3. We must stabilize the remuneration received by individuals for their work.
4. We must stabilize the prices received by growers for the products of their lands.
5. We must encourage all citizens . . . . (to purchase) War Bonds with their earnings instead of using those earnings to buy articles which are not essential.
6. We must ration all essential commodities of which there is a scarcity, so that they may be distributed fairly among consumers and not merely in accordance with financial ability to pay high prices for them.
7. We must discourage credit and installment buying and encourage the paying off of debts, mortgages, and other obligations, for this promotes savings, retards excessive buying, and adds to the amount available to the creditors for the purchase of War Bonds<sup>1)</sup>.

For Punkterne 3 og 4 er der kun Tale om Stabilisering. Her skal der ikke sættes Maksimalpriser. I øvrigt indeholder Programmet alt, hvad der hører til Prispolitikken i videre Forstand i et Land, hvor Omsætningen med Udlandet ikke spiller nogen Rolle. Det er kun Punkt 2, der her skal tages op til nærmere Behandling.

Den direkte Priskontrol er saaledes baade her i Landet og i Udlandet begrænset til de ikke-primære Ydelser. Den kan kun afdæmpe Inflationen, men det gør ikke dens Opgave mindre betydningsfuld. Der skal i det følgende især siges noget om den danske Priskontrols Mulighed for at løse denne Opgave inden for den nugældende Prislovs Rammer. Lovens centrale Bestemmelse er den almindelige Prisberegningsregel i § 8, der ogsaa er Udgangspunktet, naar Forretningsudvalget, Raadet eller Ankenævnet skal tage Stilling til en Prisgodkendelse efter § 11 eller en Maksimalpris eller Avancefastsættelse efter Lovens § 13.

Foruden et almindeligt Forbud mod urimelige Priser og Forretningsbetingelser indeholder Bestemmelsen som bekendt Kostprisprincippet,

<sup>1)</sup> Her citeret fra: *Consumers Problems in Wartime*, edited by *Kenneth Dameron*. London 1944. *James Carleton Yocum: Inflation and Price control*.

Princippet om nødvendige Udgifter, om Generalomkostningernes Inddækning i Forhold til normal Kapacitetsudnyttelse og om en Nettoavance begrænset i Kroner og Øre til Nettoavancen før Krigen.

Set fra et økonomisk Synspunkt er det jo en ejendommelig Bestemmelse derved, at den bygger paa Nettoavancen pr. Vareenhed. Den almindelige Driftsøkonomi lærer som bekendt, at der ikke eksisterer nogen bestemt Nettoavance pr. Vareenhed. Nettoavancen pr. Vareenhed vil i Almindelighed bero paa Omkostningsfordelingen, og denne kan ikke fastlægges efter et principielt rigtigt Grundlag. Langt mindre eksisterer der en sædvanlig branchemæssig Nettoavance pr. Vareenhed. Hvis der før Krigen var Frikonkurrence, og Priserne var ensartede, skulde det forudsætte en ensartet Omkostningsstruktur. Hvis det er differentierede Varer, skulde Monopolgraden derudover være den samme for et betragteligt Antal Virksomheder.

Set i Forhold til andre Landes Lovgivning er Prislovens § 8 ogsaa et ret enestaaende Stykke Prispolitik. De fleste fremmede Landes Prislovgivning er begyndt med at stoppe Priserne paa en bestemt Dato, efter at Stigningen var begyndt, og saa har man efterhaanden udbygget Prisstoppet med Maksimalprisbestemmelser af forskellig Art. Udbygningen af et Prisstop er ikke blot nødvendig paa Grund af Forandringer i Importpriser og Lønninger, men ogsaa paa Grund af den Urimelighed, der knytter sig til Prisstoppet. De, der ved Forhøjelse af Priserne har fremkaldt Prisstoppet, har antagelig faaet en forhøjet Avance, medens de forretningsdrivende, der før Prisstoppet har været mere tilbageholdende med Forhøjelserne, sidder tilbage med Smerten.

Prislovens § 8 var mere end et Prisstop. Ved Gennemførelse af Kostprisreglen og en absolut Nettoavance som før Krigen skulde Bestemmelsen i Virkeligheden nedsætte Priserne og virke mere rimelig i Forhold til de forskellige erhvervsdrivendes hidtidige Prisfastsættelse. Bestemmelsen gav en almindelig Kalkulationsregel, som skulde kunne anvendes paa alle Omraader og kun tillod de nødvendigeste Prisstigninger. Her maa lige indskydes, at Nettoavancereglen, som den er formuleret i Loven, kan gøres til Genstand for Fortolkning med Hensyn til, hvilket Tidspunkt der er det afgørende for Fortidens Nettoavance. Det skyldes især Direktør Groes's Indsats, at Administrationens Standpunkt: Nettoavancen umiddelbart før Krigen, har sejret paa Trods af Lovens Tekst.

Ogsaa paa mange andre Punkter var Bestemmelserne tungt fordøjelig. For heller ikke i Praksis eksisterer der en bestemt Nettoavance pr. Vareenhed. De Sælgere, der før Krigen havde været Mængdetilpassere og faaet Prisen bestemt paa Markedet, fandt ingen Mening i Bestem-

melsernes Kalkulationsregler og holdt sig til 1' Stykkes almindelige Regel om, at Priserne ikke maatte være urimelige, og fandt, at det kunde de jo ikke være, naar Prisdannelsen fortsat skete offentligt paa Markederne. Det vil sige, at Priserne i Roosevelts Punkt 4 faldt uden for den almindelige Prisberegningsregel efter Forholdets Natur. Arbejdslønnen var undtaget efter Teksten i Lovens § 1. Imidlertid gjaldt det ogsaa paa de allerfleste Omraader, hvor man havde været Pristilpasser, at man sjældent havde kalkuleret og aflagt Regnskaber paa en saadan Maade, at det var ganske klart, hvorledes Fællesomkostningerne var fordelt og Nettoavancen paa den enkelte Vare bestemt. Paa mange af disse Omraader reagerede man derfor slet ikke ved Prislovens Ikrafttræden. De mere samvittighedsfulde udøvede nok et vist Skøn over, om man satte rimelige Priser, men mange fortsatte i det gamle Spor. Kostprisprincippet skulde jo alene have medført et Prisfald ved Lovens Ikrafttræden i Juni 1940, men noget saadant kan ikke spores ved Gennemgang af Engrospristallet for Juni og Juli 1940.

Man kan sagtens bagefter bebrejde Administrationen, at der ikke i Intervallet mellem Lovens Vedtagelse og Ikrafttrædelse udsendtes vejledende Cirkulærer. Med de Kræfter, der dengang var til Disposition, og de Forhandlinger, der maatte være nødvendige med Repræsentanter for de forskellige Brancher, for at man faktisk kunde sige noget om Tilpasningen af § 8 paa de forskellige Omraader, vilde det have været ret tilfældigt, hvad man var kommet igennem. Man kan spørge, om det ikke havde været bedre at bevare Prisstoppet fra 8. April og saa være gaaet den samme Vej som i andre Lande, naar Bestemmelsen om den almindelige Prisberegningsregel paa mange Omraader var uanvendelig. For dette Synspunkt taler i hvert Tilfælde følgende Betragtning: Man kan ikke vente, at Krisebestemmelser er selvfølgelige Regler for nogen Mennesker. Laver man dem saaledes, at mange ikke ved, hvordan de skal respekteres, bliver der endnu flere, der omgaar dem. Dette vanskeliggør senere Hævdelse af klare Bestemmelser af samme Karakter. Det maa sikkert indrømmes, at den vanskelige § 8 paa denne Maade har bidraget til manglende Respekt for Prisbestemmelser i Almindelighed.

Mere praktisk anvendelig blev § 8 dog i en Række Tilfælde, da Administrationen kort efter Lovens Ikrafttræden kom ind paa at anvende den saakaldte 20 pCt.s Regel. Efter denne Regel kan man i Stedet for Nettoavancen udgaa fra Bruttoavancen i Kroner og Øre før Krigen med et Tillæg af 20 pCt. til Omkostningsstigninger. Reglen var meget summarisk og byggede paa et ret groft Skøn over Omkostningsstigningerne. Den passede naturligvis langt fra paa alle Omraader. Paa

de fleste Omraader var Reglen til at begynde med meget rundelig. Hvis Nettoavancen før Krigen f. Eks. var 6—10 pCt. og Bruttoavancen 20—30 pCt., betyder 20 pCt.s Reglen en Dækning for en Omkostningsstigning paa ca. 30 pCt. Det er ejendommeligt, at ogsaa andre Lande har arbejdet med en tilsvarende Regel, hvor man ogsaa gik ud fra 20 pCt. Den forøgede Kontrol i Marken ved Prisdirektoratets Inspektører, ligesom Prisdirektoratets efterfølgende regnskabsmæssige Kontrol, begge Dele kom i Gang i 1941, har bidraget til Udbredelse af Forstaaelsen af og Respekten for § 8, men Inspektørrapporterne tyder samtidig paa, at jo længere man fjerner sig fra Hovedstaden, jo mindre højtideligt tager man paa Krisebestemmelserne. Efterhaanden har man ved Udnyttelse af Prislovens § 13, der som bekendt giver Adgang til at sætte Maksimalpriser og Maksimalavancer, dækket næsten alle vigtige Vareomraader. Det er et Udtryk for, at man fuldt ud har været klar over Svaghederne i § 8 og den summariske 20 pCt.s Regel.

For Markedspriserne var § 8 helt uden Virkninger. Her maatte der sættes Maksimalpriser, hvis den direkte Priskontrol ikke skulde være helt uden Betydning. Hvor § 8's Omkostningsregler eller 20 pCt.s Reglen kunde anvendes, blev Udgangspunktet i mange Tilfælde en Konstruktion, der tog det fornødne Hensyn til den erhvervsdrivendes Interesser. Man valgte naturligvis saadanne Kalkulationer til Udgangspunkt, hvor den realiserede Avance var særlig gunstig. For differentierede Varer tog man Udgangspunktet i bedre Førkrigskvaliteter og opnaaede derved en højere Avance. Varer, der før Krigen solgtes med lave Avancer, syntes at forsvinde fra Markedet. De handlende har ofte paaberaabt sig, at Forbrugerne forlanger Varerne i de bedste Kvaliteter. Det er selvfølgelig rigtigt, at Indkomstrigeligheden og Vareknapheden gør Forbrugerne ivrige efter, hvad de tror er bedre Kvaliteter. Dette danner Basis for den saakaldte Kvalitetsinflation. Denne Kvalitetsforandring betyder langt fra altid, at Brugsværdien, hvis man dermed tænker paa Slidstyrke og Anvendelighed, er bedre. Tværtimod, Raavaren er jo i mange Tilfælde ringere, og Kvalitetsforbedringen bestaar navnlig i, at Varen er fremstillet med højere Omkostninger, herunder større Arbejdsanvendelse, og større Avance. Man kommer ikke uden om denne Avancedifferentiation efter Kvaliteten, før man sætter Maksimalpriser, og selv da kan det være vanskeligt, hvis man ikke samtidig standardiserer Varerne.

Endvidere er der jo den Grund til at gaa over til Maksimalpriser, at § 8-Priserne vil være forskellige fra Virksomhed til Virksomhed, og derfor ud fra et kontrolmæssigt Synspunkt er vanskeligere at have med at gøre end de ensartede Maksimalpriser. § 8-Priserne med deres

Omkostningsdækning giver heller ikke noget Incitament til Omkostningsbesparelser og Rationalisering. Man faar her Dækning uden Hensyn til Effektiviteten, medens Maksimalpriserne giver en Præmie til de dygtigste. Endelig har man ved § 13-Prisfastsættelser den Mulighed, hvor der foreligger særlige Grunde at fravige Førkrigstidens Avancegrundlag: Hvor Varen er særligt socialt præget, eller Prisdannelsen var monopolistisk præget i nedadgaaende Retning; eller omvendt, hvor der var Grund til at mene, at § 8-Reglen virkede for haardt for Producenter og Sælgere.

Det geniale ved § 8 er som tidligere antydet Forsøget paa at give en almindelig Prisberegningsregel, der er smidigere end Prisstoppet og alligevel holder igen paa Prisstoppet, til en Maksimalprisordning gennemføres, eller varigt holder igen paa de Omraader, hvor Maksimalpriserne ikke uden en urimelig administrativ Indsats kan gennemføres. Det er imidlertid klart, at de allerede nævnte Svagheder ved Reglen ikke bliver mindre med Tiden. Jo længere man kommer bort fra Udgangspunktet, desto flere nye Virksomheder, nye Varer, og ændrede Omkostningsforhold kræver en speciel Indsats af Administrationen. Da en saadan erfaringsmæssigt tager Tid, foretrækker flere og flere af de erhvervsdrivende selv at klare Problemerne. De fastsætter selv den Pris, de mener at kunne forsvare efter § 8 uden et egentligt Sammenligningsgrundlag.

Der er saaledes flere Grunde til at rejse det Spørgsmaal, om man ikke kunde finde en Afløser for § 8. En Prisberegningsregel, der ikke var bundet til Fortiden. En Fremgangsmaade, hvorefter man fandt frem til en Slags »Justum pretium«. De fleste vil hurtigt opgive at klare dette Problem og fastslaa, at de rimelige Priser er dem, der fremkommer under fri Konkurrence<sup>1)</sup>. Det er vel ogsaa Baggrunden for § 8, saadan som den undertiden opfattes. De sædvanlige Avancer før Krigen fremkom under en Konkurrence, som gav den nødvendige Driftsherreindkomst.

Dette skal der straks vendes tilbage til. — Der skal blot indføjes, at man kan opfatte Marshall saaledes, at hans long-run-Priser netop ved at svare til »effort and sacrifice« ogsaa var de retfærdige Priser.

Men Priserne før Krigen var jo langt fra Marshalls long-run-Priser. Tager man det i grove Træk, var det paa den ene Side markedsbestemte Landbrugspriser, hvor Frikonkurrenceprisen som givende et urimeligt lavt Vederlag til Producenten allerede i Begyndelsen af 30'erne baade

<sup>1)</sup> Som Eksempel paa en Forfatter, der tror paa, at Nutidens Samfund vil finde frem til en »Justum pretium«, henvises til Rudolf Kaula: *Theory of the just Price*. London 1940.

her i Landet og andre Steder var opgivet til Fordel for Priser fastsat af Statskartelordninger<sup>1)</sup>). Og paa den anden Side kalkulerede Priser paa differentierede Varer med et stærkere eller svagere Monopolelement. Det giver jo paa ny Anledning til at understrege, at § 8-Grundlaget ikke er hensigtsmæssigt, da man i de fleste Tilfælde maa undersøge Udgangsavancens Rimelighed.

Skal man finde en ny almindelig Prisberegningsregel, giver Førkrigstidens Forhold egentlig ingen rigtig Vejledning, men opgiver man det historiske Grundlag, staar man i Virkeligheden paa bar Bund. Man kan maaske nok give Tilslutning til at fastholde Kostprisprincippet og Indregning af Arbejds løn efter de aftalte Lønoverenskomster, selv om det med Hensyn til det sidste vil volde Vanskeligheder at gaa ud fra Minimallønsatser, hvor saadanne er aftalt. Man kunde ogsaa give en Regel om de faste Omkostningers Inddækning i Forhold til ikke under 90 pCt. af Kapacitetsudnyttelsen, men over for at fastslaa en rimelig Nettoavance maa man opgive at begrunde en almindelig Regel. Man maa — hvis man skal have en saadan Regel — konstruere nogle nye »magiske« Tal, hvor Grundlaget er svævende. Nettoavancen kan nok adskilles fra en almindelig Renteomkostning paa Egenkapitalen. Den kan man passende sætte til Markedsrenten, altsaa for Tiden afrundet 4 pCt. Om det Tillæg, der skal være herudover, den egentlige Driftsherregævinst, kan man vel kun sige det, at det skal staa i Forhold til baade Egenkapitalen og Omsætningen. Man kunde f. Eks. sætte Driftsherregævinsten til højst 6 pCt. af Egenkapitalen, dog mindst 3 pCt. af Omsætningen, men selv om man valgte saadan et Par Tal, vilde man fortsat slæbe videre med den Vanskelighed, at Virksomhederne var interesseret i at forøge Omkostningerne.

Over for Monopolvirksomhederne er man faktisk tvunget til at løse denne Opgave. I Praksis har man her i nogle Tilfælde bare arbejdet sig nedad fra det oprindelige 1939-Niveau, men i andre Tilfælde er man krøbet udenom ved at slutte en Aftale med Virksomheden om en nærmere aftalt Prisnedsættelse, mod at man ikke rørte ved Spørgsmaalet om Nettoavancen i en vis Tid. Virksomheden opnaaede da Fordelene ved en Rationalisering ud over den aftalte Prisnedsættelse.

Der er vel Grund til i denne Forbindelse at sige lidt om Kostprisprincippet over for Genanskaffelsesprincippet, da det i vide Kredse har været anset som ret givet, at Krigens Ophør paa dette Omraade maatte medføre en Reform af den almindelige Prisberegningstabel. Det er

<sup>1)</sup> Jfr. om denne Vurdering af Landbrugets Prisordninger: G. S. Shepherd: Agricultural price control. Iowa 1945.



selvfølgelig driftsøkonomisk rigtigt, at Genanskaffelsesprisen lægges til Grund for Kalkulerne. Det, man ofrer ved Salget, er Varen til Dagspris — dette maa være den egentlige Omkostning, men under en Inflationsperiode maa det være nationaløkonomisk forsvarligt at holde Kostprisprincippet. Nyindkøbene vil alligevel kunne finansieres. Under Vareknapheden stiger Omsætningshastigheden, stiger den bare i samme Forhold som Priserne, og det er næppe usandsynligt, kan man klare sig med de samme Penge. Den Forskydning af Betalingssædvanerne i Retning af mindre Omsætningskredit betyder sandsynligvis, at man kan drive mange Forretninger i samme Omfang som før Krigen med færre Penge. Den Prisfaldsrisiko, der er, bliver i sig selv mindre, naar man ved Kostprisprincippet holder igen paa Prisbølgen. Og kan de kostpriskalkulerede Varer holdes som Kartelpriser, bliver der overhovedet ikke Konjunkturtab. Prisfaldet kommer næppe som en Tyv om Natten ind over et lukket Marked som det danske, og en mere moderat Prisfaldssmitte vælter næppe de godkendte Priser som Minimumspriser. Det er selvfølgelig uheldigt, at Kostprisprincippet paa denne Maade forsinker Prisfaldet. Endelig skal det nævnes, at et vist Konjunkturtab kan dækkes af den Gevinst, der indtil 8. April 1940 kunde tages paa Konjunkturprisstigninger, og den Gevinst, man har faaet paa afskrevne Varelagre solgt til Kostpris.

De fremhævede Mangler ved § 8 har været afgørende for, at alle væsentlige Omraader efter Prisdirektoratets Opfattelse skulde ind under § 13-Ordninger, og inden Spørgsmaalet om Ønskeligheden af en Fornyelse af den almindelige Prisberegningsregel endeligt besvares, skal der siges noget om Maksimalprisfastsættelserne og deres Omfang. Naar det kan se noget tilfældigt ud, i hvilken Orden Priskontrolraadet har fastsat Maksimalpriser paa de forskellige Vareomraader, ligger det i, at det saakaldte Snekastningsprincip har været afgørende for Raadet. Baggrunden herfor er vel igen § 8, som man regnede med holdt Prisstigningen ude. Der skulde først være en ydre Anledning — en Inflationsdrive — helst observeret af Pressen, før man gik med til at sætte § 13-Apparatet i Sving; men efterhaanden dækker Maksimalprisordningerne (Maksimalpriser og Maksimalavanceordninger) de allerfleste Vareomraader. Her kan man jo rejse Spørgsmaalet, om man skal have alt med.

Det maa være klart, saafremt man opfatter Prismyndighedernes Opgave som den i enhver Omsætning at konstatere »Justum pretium«, saa er der, jfr. hvad der allerede er sagt om den almindelige Prisberegningsregel i § 8, ikke andet at gøre end at dække alle Omraader. Det almindelige Publikum opfatter Institutionens Opgave saaledes, belært

af de Journalister, som den ene Dag klager over Restriktionernes Antal og de voksende Papirdynger, og den næste fremmer Klagesager til Institutionen om japanske Krabber i Daaser og Udlejning af Liggestole i et Sommerpensionat. Til Udbredelse af denne Opfattelse har ogsaa Retsmyndighederne bidraget. En Overtrædelse af § 8 er et Retsbrud, der skal forfølges, hvad enten det drejer sig om Damehatte eller det daglige Brød.

Men man har vel Lov til at begrænse Prispolitikens Formaal til at opretholde Levestandarden for den brede Befolkning og paa længere Sigt Konkurrenceevnen over for Udlandet ved at holde igen paa Omkostningsniveauets Stigning. Det er allerede til Indledning sagt, at det ikke opnaas alene ved den direkte Priskontrol. Her kan man saa spørge om, hvorvidt dette Formaal kan opfyldes ved at regulere de Varer, der indgaar i den almindelige Mands Forsyninger, eller om ogsaa dette Formaal kræver, at saa godt som alle Varepriser reguleres. For det sidste taler, at Regulering af nogle Omraader og Undladelse af at regulere andre Omraader fører til Omlægning af Produktionen og en uhensigtsmæssig Udnyttelse af Produktionsfaktorerne. Man har reguleret Skjortepriserne og ladet Slipsene sejle deres egen Sø. Syerskerne opnaar store Akkorder paa de uregulerede Omraader til Skade for den almindelige regulerede Konfektion. De frie Omraader fremmer de sympatiske og kumulative Prisvirkninger. At man næsten har kunnet betale hvad som helst for Fremstilling af Kaninpelse, har været en Løftestang for Forhøjelse af Lønningerne i den almindelige Konfektionsindustri. Disse Omlægnings af Produktionsfaktorernes Anvendelser har fremkaldt den Betragtning, at man burde prisregulere de Varer, som var lidet nødvendige, og i en hungrende Verden lade Fødemidlerne være fri.

Man kan ogsaa lægge Vægt paa, at en altomfattende direkte Priskontrol har Betydning som Indkomstkontrol, og naar Indkomstkontrollen er nødvendig paa nogle Omraader, er det rimeligt ogsaa at have den paa andre. Tandlægernes Takster skal reguleres ogsaa over for ikke Sygekassepatienter. Endelig kan man sige, at Prisstigningen, naar Produktionsfaktorerne er fuldt optaget, er nytteløs og derfor ikke bør være der.

Alligevel er Konklusionen ikke en Tilslutning til en alt omfattende direkte Priskontrol. Der maa først gøres nogle Bemærkninger om Maksimalprisreguleringens Effektivitet. Først skal nævnes et Eksempel paa en rationeret og produktionsreguleret Vare, Sæbe. Her tildeles Raastoffer til et Kvantum, saa Mærkerne nogenlunde kan dækkes. Sidevirkninger paa Produktion og Fordeling fra Maksimalprisfastsættelsen

eksisterer næsten ikke. Problemer er der naturligvis alligevel. Det kan være vanskeligt at ramme den rigtige Fabrikationspris. At Priserne paa Sæbe i Dag har været uændret siden 1941, tyder ikke paa, at de i sin Tid er fastsat rigtigt. Imidlertid maa man i denne Forbindelse ikke glemme, at Tildelingsgrundlaget for Raavarerne oprindelig var historisk. Naar baade Virksomheder med lave og høje Omkostninger er tildelt Raavarer fra det offentlige, kan Prismyndighederne vanskeligt kun regne med de Virksomheder med de lave Omkostninger. Derimod kan det være lettere at fastholde en allerede fastsat Pris, trods Omkostningsstigninger, hvis en Del af Fabrikkerne faktisk kan bære den. Som Eksempel paa en Vare, hvis Produktion er fuldstændig ureguleret, skal nævnes Kyllinger. Den forsvandt i Sommer fra det københavnske Marked, efter at der blev gennemført Maksimalpriser. Det hænger bl. a. sammen med, at Maksimalpriserne ikke er ført til Bunds, saa der ogsaa var Maksimalpriser paa levende Kyllinger. Ogsaa paa andre Omraader har man Erfaring for, at det ikke gaar at sætte Handelsleddene i Klemme ved at nøjes med Maksimalpriser paa de sidste Led inden Forbrugeren, hvis man vil undgaa forsyningsmæssige Vanskeligheder. Det betyder endvidere, at der er Grænser for, hvor langt Avancerne kan sættes ned, naar man begrænser sig til prismæssige Indgreb. Naar Fisken i København koster det dobbelte af den Pris, Fiskeren faar, hænger det sammen med nødvendige Fragt- og Fordelingsomkostninger til det nuværende Fordelingsapparat. Mange — ikke mindst blandt Producenterne — overvurderer Mulighederne for Nedsættelse af Omsætningsavancerne. Inden for den Priskontrol, der sorterer under det engelske Board of Trade, har man stort set opgivet at nedsætte Omsætningsavancerne ud fra den Betragtning, at Fabrikanterne ikke før Krigen lod Handelen tjene mere, end der var nødvendigt for Varernes Fordeling. Det er antagelig den anden Vejgrøft; men en virkelig Nedbringning af Omsætningsavancerne forudsætter en Rationalisering af Fordelingsapparatet, som ikke uden videre kan gennemføres paa Grundlag af Prisloven. Hvor vidt man under de bestaaende Handelsformer kan gaa uden en væsentlig Forstyrrelse af Forsyningerne, kan næppe udregnes paa Grundlag af det Omkostnings- og Regnskabsmateriale, der produceres i en Maksimalprissag. Materialet afstikker kun Grænser, inden for hvilke Prismyndighederne kan vælge. Men selv om Fjerkræhandelens Ønsker var i nogen Maade imødekommet med Hensyn til Maksimalprisen paa Kyllinger, var det dog ikke sikkert, at Kyllingerne var kommet til København. Man har tidligere Erfaringer for, at Maksimalpriser paa levende Fjerkræ ikke overholdes i et anstændigt Omfang, og saa følger Handelen heller ikke de sædvanlige Kanaler.

Kartoflerne er et klassisk Eksempel paa et Omraade, hvor Forsyningsproblemerne som Regel har ført til, at man undgik at sætte Maksimalpriser. Spørgsmaalet har været paa Dagsordenen flere Gange om Aaret i Priskontrolraadet siden Krigens Udbrud. Kun tre Gange har Forhandlingerne ført til Handling. Ved Aarsskiftet 1944 til 1945, hvor det viste sig, at Kartoflerne var hengemt af private Forbrugere, og Maksimalpriserne ikke blev opnaaet efter Kapitulationen. I den haarde Vinter 1947, hvor Kartoflerne stort set var væk, inden Priserne traadte ud i Livet, og i Efteraaret 1947. Baggrunden for denne Træghed med Hensyn til Indgreb paa dette Omraade er, at Kartoflerne selv ved en betydelig Prisstigning er et billigt Fødemiddel, hvor derfor Forsyningerne helst ikke maa svigte.

Som andre Eksempler paa uønskede Virkninger af Maksimalprisordninger skal nævnes følgende: Der er en almindelig Produktionsplan for Tekstilindustrien, men ikke for Konfektionsindustrien. Alle de vigtigste Grene inden for Konfektionsindustrien er underkastet Maksimalprisordninger. Svarende til Forholdet før Krigen er Fabrikationsavancen lav for Arbejdstøj. Der har en Overgang været en stadig Stigning i Stoflagrene til Arbejdstøj, og der var Mangel paa Arbejdstøj. Syerskerne foretog sig antagelig noget mere lukrativt. Produktionsreguleringen skulde aabenbart føres endnu videre. Endelig skal nævnes Prisordningen for Møbler. Her kan man som i de fleste Ordninger inddække den produktive Arbejds løn og faa en Avance i Forhold til Kostprisen. Man har nok opnaaet at bremse Avancen, men Arbejdsomkostningen paa Grund af et stigende Antal Løvefødder og Gesvejsninger har medført, at Prisstigningen paa Møbler ikke er ophørt.

Lad dette være nok til at illustrere den gamle Læresætning i Økonomien om, at Maksimalpriser maa følges af Produktionsreguleringer. Nødvendigheden af samtidige Produktionsreguleringer maa tages med i Betragtning, naar Omfanget af den direkte Prisregulering skal bestemmes. Heller ikke en Fornydelse af den almindelige Prisberegningsregel vil kunne sikre Produktionen af de mest nødvendige Varer til rimelige Priser. Det er allerede sagt, at § 8-Reguleringen ikke er effektiv nok. Skal man gennemføre en total direkte Prisregulering, skal der Maksimalprisreguleringer til paa endnu flere Omraader, end der allerede er. Disse Ordninger maa følges op af Produktionsreguleringer i et endnu større Omfang, end man nu har. Det betyder, at en kraftig Udbygning baade af Prisdirektoratets og Direktoratet for Vareforsynings Kontoradministration og Inspektørstab maa blive nødvendig. Det vil være meget vanskeligt at gøre disse Restriktionsmaski-

ner lige effektive paa alle Omraader og koordinere deres Anstrengelser. Det skyldes især personlige Grunde. Det tager Tid at oplære nyt Personale, som uden Ændring af Statens Lønregulativer kun bliver maadeligt kvalificeret. Jo flere Enkeltheder — differentierede Vareomraader — man skal have fat i, jo større Selvstændighed maa mange enkelte Afdelinger have. Den personlige Kontakt, der er nødvendig for ensartede Afgørelser, bliver svagere. Forskelsbehandlingen vil forøge Irritationen i Erhvervslivet. Den almindelige Foragt for Krisebestemmelser vil sikkert ogsaa faa en forøget Udbredelse, naar de skal udvides til at omfatte en Række ligegyldige Varer.

Den rigtige Linie, der maa foretrækkes, maa derfor være at opgive at sætte en »retfærdig« Pris paa alle Omraader, og at koncentrere sig om de Varer, der indgaar i den almindelige Families Budget: De vigtigste Fødevarer, de nødvendige Beklædningsgenstande, nødtørftigt Indbo og Materialer til Nybyggeri. Paa disse Omraader maa saa Maksimalprisreguleringen følges op med Rationering, Produktionsregulering og Standardisering. Ved en saadan Begrænsning vil det ogsaa lettere lade sig gøre at sætte lave Priser og Avancer uden Hensyn til § 8-Synspunkter og tildele Raavarerne til de effektivt arbejdende Virksomheder. Den engelske Priskontrol har omtrent fulgt denne Linie: Virkelig lave Avancer paa standardiserede »Utilityvarer«, som fremstilles paa Grund af Begunstigelse i Raavaretildelingen til disse Varer. Lempeligere Priskontrol paa andre Omraader<sup>1)</sup>.

For at undgaa den kumulative Virkning af Prisstigninger er det selvfølgelig nødvendigt, at Pristallets Varebudget svarer til det, man regulerer, og hvor Landbrugspriser og Importpriser stiger, at Staten ved Tilskud til disse Priser holder Stigningen ude fra Budgettet.

Paa den anden Side maatte de Vareomraader, der falder uden for Budgettet, gøres fuldstændig fri. Det vil føre til Skævheder i Indkomstdannelsen og Forskydninger i Mulighederne for at skaffe Arbejdskraft. Det er derfor en Forudsætning for paa denne Maade at begrænse og effektivisere den direkte Priskontrol, at der samtidig ad Skattevejen træffes Foranstaltninger til at modvirke denne Udvikling. Det maa kunne gøres ved et passende System af indirekte Skatter og en Fornyelse af Merindkomstbeskatningen.

Ud fra dette Synspunkt er Ophævelse af Maksimalprisen paa de brugte Biler rigtig, saafremt den havde været fulgt af en samtidig Fordyrelse af Bilkørslen i Fritiden. Rent bortset fra Valutaspørgsmaalet

<sup>1)</sup> Se herom i Juels Backman: Rationing and Price control in Great Britain, Washington 1943.

burde Bilkørslen ikke forøges under Hensyn til den Arbejdskraft, der kræves til Reparationer. De Lempelser, der er sket i Prisreguleringen for Restaurationer, er helt i Overensstemmelse med denne Linie, men forudsætter, at den nuværende høje Spiritusbeskatning bevares.

For i videre Omfang at gennemføre saadanne Retningslinier for den direkte Priskontrol kræves der ikke blot et nærmere Samarbejde mellem Direktoratet for Vareforsyning og Prisdirektoratet, der kræves ogsaa en Ændring af Prislovens § 8 — i hvert Tilfælde saaledes, at visse Vareomraader helt kan undtages fra den almindelige Prisberegningsregel — og en Skærpelse af Prislovens § 13, især i Henseende til at gribe ind over for Produktions- og Omsætningsled. Det er ogsaa et Spørgsmaal, om Prismyndighedens nuværende Organisation slaar til, og her tænkes der ikke paa Antallet af Medarbejdere i Direktoratet, men paa Sammensætningen af Priskontrolraadet.